

DEMOCRÀCIA I EDUCACIÓ: OBSERVACIONS SOBRE EL RETORN DE L'EPISTOCRÀCIA

STEFANO PETRUCCIANI

Univesità La Sapienza. Roma

Als darrers temps, una sèrie de nous fenòmens polítics i de resultats electorals inesperats (l'elecció de Donald Trump als Estats Units, la victòria del *Brexit* en el referèndum britànic, l'èxit a Itàlia del moviment Cinc Estrelles) han posat de manifest una forta insatisfacció dels ciutadans respecte de les elits polítiques i econòmiques que els han governat els últims decennis. Aquesta insatisfacció moltes vegades és etiquetada amb el terme «populisme». Davant del sorgiment de moviments que genèricament venen definits com a «populistes», alguns teòrics polítics han elaborat una resposta molt particular que podem caracteritzar amb el terme «epistocràcia». La convicció que guia aquests teòrics (el més conegut dels quals és Jason Brennan, autor d'un llibre bastant controvertit que porta per títol *Against Democracy*, de Princeton University Press) és que la simpatia dels ciutadans pels «populistes» ve determinada principalment per la ignorància i la manca d'educació. D'aquesta convicció n'extreuen la idea que la democràcia representativa no pot funcionar tal com és, i que ha de transformar-se en un sistema diferent, caracteritzat per forts trets «epistocràtics».

Vegem, doncs, ràpidament, quin és el raonament d'aquests nous teòrics de l'*epistocràcia*, en relació amb el govern dels savis i dels educats.

Els partidaris de l'*epistocràcia* es basen en dues constatacions que consideren com dos fets. Primera: fins i tot en els països democràtics més avançats, el coneixement polític dels ciutadans i la informació sobre la qual basen llurs votacions són sovint molt limitats o incorrectes (per exemple, estimen que el percentatge d'immigrants presents en el seu territori és superior al real). Segona: és entre els electors menys educats i informats on preval la simpatia per un cert tipus d'opcions polítiques, com ara aquelles que són contràries al liberalisme econòmic, que tenen una visió negativa de la globalització i que són favorables a limitar els moviments migratoris. Aquestes posicions, diuen els teòrics de l'*epistocràcia*, no parteixen d'un judici crític sobre la manera en què el món global ha estat governat fins avui, sinó que depenen directament de la ignorància i la desinformació.

A més, afegeixen, la desinformació dels votants és un fenomen perfectament racional, des del punt de vista del càlcul utilitari. Un votant conscient, de fet, hauria de passar-se molt de temps documentant-se sobre les diverses opcions i els programes dels partits, mentre que el seu vot gairebé no tindria gairebé cap influència. No és racional, des d'un punt de vista utilitari, fatigar-se tant per un resultat tan esquitit.

Però si això és vertader, diuen també els partidaris de l'*epistocràcia*, aleshores és necessari reconèixer que en el principi democràtic del sufragi universal (aquell que estableix «un vot per cap») hi ha quelcom que no acaba d'anar alhora. De fet, atorga a la massa ignorant i desinformada un poder que pot fer molt de mal i uns efectes desastrosos. Cal, per tant, reservar el poder a aquells que estan en condicions de fer-ne un bon ús (els educats i els informats) exclouent o limitant la influència dels altres. Les innovacions institucionals que podrien adoptar-se per avançar en aquesta direcció

són bàsicament de tres menes: el vot múltiple, el sufragi limitat a electors seleccionats i el vet epistocràtic.

El primer sistema ja havia estat proposat per un important teòric de la democràcia liberal, John Stuart Mill: tot-hom té dret a votar, perquè no es cancel·li el sufragi universal, però els més cultes i preparats tenen dret a un paquet de vots proporcional a llur competència. No em consta que aquest sistema s'hagi utilitzat mai.

El segon sistema consisteix a acceptar com a votants solament aquells que compleixen una sèrie de requisits, com per exemple, l'ús correcte del llenguatge escrit o bé la superació d'un seguit de proves. A principis del segle xx, es practicaven sistemes semblants als Estats Units, on els candidats (a electors) havien d'aprovar un examen d'alfabetització. És a dir, havien de saber llegir i escriure, cosa que va permetre excloure molts negres de la votació.

La tercera proposta és menys inversemblant i més interessant: haurien de crear-se consells d'experts amb el dret de poder vetar les deliberacions dels parlaments representatius quan aquestes siguin anticientífiques, irracionals o palesament errònies.

Aquestes propostes, especialment les dues primeres, són sens dubte molt excèntriques i semblen totalment anacròniques en una època en la qual la igualtat entre els ciutadans ha esdevingut una conquesta indiscutible. La tesi epistocràtica, això no obstant, té un cert interès, car posa de relleu un punt dèbil que els crítics de la democràcia, a partir de Plató, sempre han subratllat, ço és, l'entrega del poder polític, que és extremament important i delicat, a mans d'alguns que no semblen tenir els instruments necessaris per usar-lo correctament.

El problema, però, és que, a partir d'aquesta dificultat real, poden agafar-se dues vies diverses, oposades fins i tot: la primera és aquella de limitar la democràcia, partint de la convicció que el poble tendeix a prendre decisions equivo-

caedes, com demostrarien, segons el pensament epistocràtic, molts desenvolupaments de la política contemporània. La segona via, contraposada a la primera, consisteix a subratllar que l'educació dels ciutadans és una preconditionió per a la democràcia, però que aquesta preconditionió ha d'assolir-se proveint a tots els ciutadans d'una educació adequada. No és casualitat que l'educació obligatòria s'hagi convertit en la pedra angular de totes les democràcies modernes. Al mateix temps, però, no és suficient, sobretot davant l'exigència d'haver d'orientar-se en un món cada vegada més complex. I val la pena de recordar, en aquesta direcció, que per al filòsof italià Norberto Bobbio la qüestió de l'educació dels ciutadans formava part d'allò que ell anomenava les «promeses no complertes» de la democràcia¹.

Però les raons fonamentals per les quals el govern dels incompetents, malgrat el que pugui semblar a primera vista, no és un escàndol avui, són, en el fons, les mateixes raons que Aristòtil esgrimia contra Plató. D'una banda, en la política es verifica el mateix fenomen que opera en les obres musicals o en les creacions dels poetes: no és el crític singular, ans el judici de molts, allò que confereix validesa a una obra. L'intercanvi, la confrontació i la concurrència de tants punts de vista asseguren un judici més fiable que no pas el que una sola persona, per molt competent que sigui, pugui formular. D'altra banda, diu Aristòtil, hi ha moltes arts en les quals el judici que importa no és el dels competents, sinó, per dir-ho d'alguna manera, el dels usuaris: el convit no ha d'agradar als cuiners, ans als comensals, i la casa ha de resultar confortable per a qui l'habita, no per a l'arquitecte². De la mateixa manera, les decisions dels governants

1. Vegeu el paràgraf titulat «El ciutadà no educat» en el volum de N. BOBBIO, *Il futuro della democrazia. Una difesa delle regole del gioco*, Torino: Einaudi, 1984, p. 18-21.

2. ARISTÒTIL, *Política*, 1282 a 24.

han d'èsser de tal manera que puguin trobar el vistiplau dels ciutadans. I si això no ocorre, com passa tantes vegades darrerament, donar la culpa als ciutadans, titllant-los d'irracionals i d'ignorants no és una bona solució.

Traducció d'Abel Miró i Comas

